

STUDII ȘI ARTICOLE

ISTORIA ROMÂNIEI ȘI ISTORIE UNIVERSALĂ

ACADEMIA ROMÂNĂ ȘI UNITATEA NAȚIONALĂ *

ACAD. ȘTEFAN PASCU

Se cuvine ca sesiunea științifică a Academiei noastre să-și inaugureze lucrările zilei de 24 ianuarie cu o expunere care să înfățișeze preocuparea și activitatea înaltului for științific cu privire la problema națională în general și cu deosebire la ideea și tendințele, voința și înfăptuirea strădaniilor legitime de unitate politică-statală, de unitate națională a poporului român.

Înainte de a se concretiza tendințele de unitate s-a născut ideea, purtată în gând și inimă de milioanele de oameni de pe un versant și de pe altul al Carpaților, pe temeiul realității vii; un singur corp, un singur sistem prin care străbate același sânge viu, cum spune atât de plastic Nicolae Iorga. Ideea a prins contururi tot mai limpezi în mintea cărturarilor din vremea umanismului și a renașterii; și mai mult în mintea celor ce cultivau ideile luminilor, de la Cantemir și stolnicul Cantacuzino, la corifeii Școlii ardelen.

Ideea, maturizată, generează tendințele care se manifestă mai întâi sub forma numeroaselor proiecte din prima jumătate a veacului al XIX-lea care cuprindeau, într-un sistem politico-statal, cele două Principate, mai adesea, și nu rareori chiar și Transilvania. Tendințele de unitate națională, la rîndul lor, în momente revoluționare se exprimă în dorința și voința unanimă a poporului. Cheia de boltă a întregului edificiu național era socotită unirea Moldovei și Țării Românești de revoluționarii pașoptiști din Principate; „Noi vrem să ne unim cu țara” proclamau mulțimile adunate pe Cîmpia Libertății de la Blaj la 15 mai 1848.

Cuprinzînd masele populare, ideea, dorința și voința de unitate nu mai poate fi nici împiedicată în dezvoltarea ei și nici abătută de la drumul său firesc. Voința de unire n-a putut fi împiedicată nici de șireții diplomați întruniți în jurul mesei tratativelor în orașul de pe Sena, la 1856. Voința neabătută s-a întrupat la 1859 în unirea Principatelor, așa cum o dorea poporul român și nu cum o voiau marile puteri. S-a născut din voința tare a bunilor patrioți România modernă. Adevărați și sinceri patrioți au fost luptătorii pentru unire, viitori membri ai Academiei, Kogălniceanu și Alecsandri, care au știut să-și subordoneze interesele personale marilor interese patriotice. Și-au retras candidaturile pentru a fi ales în unanimitate Alexandru Ion Cuza ca domn al Moldovei mai întâi, apoi și al Țării

---

* Comunicare prezentată la sesiunea Academiei R. S. România, în 24 ianuarie 1975.

Românești. Nu li s-a putut nici nega, nici subestima rolul lor de arhitecți de seamă ai României moderne, pregătind, înfăptuind și consolidând Unirea. Ei în primul rînd, cărora li se alătură alți buni patrioți, membri și aceștia ai Academiei, de la înființarea sa sau nu mult după aceea, din România și din Transilvania: Sion, Ghica, Rosetti, Barițiu, Cipariu, Papiu-Ilarian și alții. Academia însăși, ca cea mai înaltă instituție de cultură și știință, prin tot ce a realizat mai de seamă, a lucrat pentru consolidarea înfăptuirii de la 1859 și pentru desăvîrșirea aceleia, prin cuprinderea între hotarele țării a tuturor teritoriilor locuite de poporul român. A fost mereu vie și mereu activă în Academia noastră, ideea cîntată cu atîta măiestrie, în vremuri de restriște, de lira inspirată a lui Octavian Goga: Avem un vis neîmplinit / Copil al suferinții / De dorul lui au răposat / Și moșii și părinții.

Instituții de știință și cultură, de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și pînă la 1859 se pot mîndri cu rolul de făuritoare a Unirii prin alimentarea ideii, tendințelor, dorinței și voinței de unire a poporului. Academia noastră se poate socoti și ea dar al Unirii. Cu greu se putea închipui o instituție academică de prestigiu cu care s-a împodobit Academia, înainte de Unire, în țărișoarele despărțite prin fruntarii artificiale, despărțitoare de frați. Este cu totul de înțeles și s-a dovedit pe deplin viabilă instituția academică în țara mărită prin unirea Principatelor. De aceea, anii 1859—1861 au fost cei mai rodnici, cei mai fertili în căutări și preocupări, în stăruințe și năzuințe. În acești ani, mințile clarvăzătoare și inimile simțitoare sînt cuprinse de un neastîmpăr frenetic, fără precedent, pentru întemeierea instituției de absolută trebuință pentru a spori și în domeniul cultural și științific prestigiul țării.

Din foarte multe părți se formulează proiecte pentru înființarea neîntîrziată a instituției culturale și naționale în același timp. Insistențele sporesc și mai mult după înființarea Universității din Iași, în 1860. Acesta a fost anul în care „numeroși bărbați de litere” s-au preocupat de ideea unei „societăți științifice”. George Sion propunea o „academie” formată din bărbați competenți, erudiți în științele pozitive, precum și în cele abstracte, aleși după valoarea operelor „din orice provincie română”. Ion Maiorescu, la rîndul său, propunea înființarea unei „societăți academice” cu trei secții. Era de fapt structura „Astrei” de la Sibiu, întemeiată la 1861 și care a primit în sînul ei învățați ardeleni, munteni și moldoveni, deoarece, potrivit programului formulat de Cipariu, unul din făuritorii „Astrei” ca și al Academiei, „toți sîntem frați — oricît ne despart munții și văile și oricît ne împart stările politice și religioase — ; tot numai una să fim, o națiune, o limbă, o literatură.” Este structura și programul „Societății literare” sau „Societății academice”, planuită în același an 1860, realizată după 6 ani. Și care nu era doar a României de atunci, ci a întregului popor român, așa cum a caracterizat-o, cu deplină îndreptățire, președintele Academiei, Miron Nicolescu, în cuvîntul inaugural al sesiunii. Și a fost într-adevăr, de la întemeierea sa, prin tot ce a realizat instituția academică și prin tot ce au gîndit și înfăptuit membrii ei.

Biologul și medicul Pavel Vasici a fost primit în Academie „pentru munca științifică neobosită timp de o jumătate de secol“, dar și pentru „lupta pentru conservarea românismului în țara română de dincolo de Carpați“. Iosif Vulcan a fost ales pentru că prin revista „Familia“ a „purtat în Ardeal drapelul salvator al unității limbii române“; Andrei Bârseanu va fi ales pentru că era „reprezentantul năzuințelor naționale ale românilor de peste Carpați“, pentru că afirmase și dovedise, prin activitatea sa, „că „numai națiunea este formula prin care individul se pune în legătură cu omenirea întreagă..., că numai în acest cadru își poate dezvolta pe deplin însușirile sale firești și poate contribui în adevăr la progresul omenirii“. Pe bună dreptate era socotită Academia „Parlamentul culturii românești“.

Și nu numai al culturii, ci deopotrivă și al întregii națiuni. Căci operă culturală și, în aceeași măsură, națională este politica Academiei de a distribui burse atât tinerilor din România, cât și celor din provinciile subjugate. Din primul an al existenței sale, Academia Română a fost preocupată și deosebit de atentă în această activitate a sa. Într-o perioadă de mai puțin de 40 de ani, Academia a acordat burse, între 2—4 ani, unui număr de 1.211 tineri „lipsiți de mijloace, din orice parte a țărilor locuite de români“. La suma de 5 milioane lei este estimată valoarea acestor burse.

Sînt completate asemenea acțiuni de mare însemnătate națională cu altele, de importanță egală. Începînd din anul 1896, Academia a distribuit, an de an, în chip gratuit, numeroase manuale școlare elevilor din satele și orașele Transilvaniei. Era o modalitate foarte potrivită de a realiza educație patriotică tineretului, la vîrsta cînd se formează și se modelează caracterele.

Potrivit statutelor sale, Academia era hărăzită să se ocupe cu problemele limbii, ortografiei și dicționarului, cu istoria poporului român. Dar prin activitatea sa, înalta instituție de cultură și știință și-a depășit programul statutar chiar de la înființarea sa. Și a rămas credincioasă misiunii sale prin activitatea sa și a membrilor săi. August Treboniu Laurian, secretarul general, o enunță în prima sesiune generală din 1867, declarînd că „Societatea, de parte de a voi a se proclama pe sine Societate filologică, istorică sau științifică în general, a crezut, în modestia sa, că face destul, cuprinzînd în sfera lucrărilor sale tot ce poate contribui spre a aduce la cunoașterea întregului element român, considerat din punct de vedere lingvistic, istoric și geografic“. Și mai îndrăzneală era afirmația președintelui secției filologice, Timotei Ci-pariu, formulată cu același prilej: „Domnilor, am început a ne elibera patria. Am început, dar n-am terminat; rămîne să continuăm și să terminăm“.

Academia și membrii săi au continuat și au reușit. Au continuat cu îndrăzneală și au fost prezenți, cu prestigiul cucerit prin activitatea lor științifică, culturală și națională, în toate momentele hotărîtoare pentru destinele națiunii române.

Era în 1896, doi ani după condamnarea la mulți ani de temniță a conducătorilor politici români din Transilvania. Academia a hotărît premiarea lucrării lui Eugen Brote, *Chestiunea română din Transilvania*. Nu atât pentru

valoarea sa științifică, cât mai cu seamă pentru semnificația sa politică, deoarece se cuprinde în carte întreaga mișcare memorandistă, opresiunea ramurii ardelenae a națiunii române. Învinuirii de a se fi amestecat în „luptele politice” și de a fi premiat „scrieri de politică militantă”, Academia formulează un răspuns emoționant, de înaltă valoare etică și patriotică, prin conținutul său și momentul istoric în care a fost rostit : „Academia s-a cutremurat când a văzut atacul vehement care se dă în contra existenței naționale a acelei părți din neamul românesc, care este trunchiul și izvorul renașterii naționale... Chestiunea românilor din Transilvania nu este o politică militantă de partid... Chestiunea Transilvaniei stă în aceea că românii vor să fie o națiune liberă... Când se pornește un atac violent împotriva existenței de peste Carpați, atunci de cealaltă parte a Carpaților, Academia nu poate avea un rol de mânăstire deșartă... Academia are o datorie mai presus de orice considerațiuni politice de partid — de a înconjura pe acei care sînt persecutați și care luptă.”

Academia nu era, însă, o abstracțiune, un templu al științei și culturii desprins de lume și societate, o mânăstire deșartă. Era o instituție vie, născută dintr-o necesitate, care a răspuns cu cinste necesității ce a generat-o, a slujit cu credință societatea ce i-a dat ființă spre progresul și înaintarea acesteia. Academia înseamnă activitate multilaterală, realizată de instituțiile sale, de cercetătorii acestora, de membrii săi. Instituții, cercetători, membri ai Academiei au slujit cu știință și conștiință aceleași scopuri, aceleași idealuri de progres. Erau conștienți toți aceștia că progresul, înaintarea nu pot fi asigurate decît atunci cînd toate ramurile aceleași națiuni, cînd toate puterile economice și umane sînt adunate sub aceeași mare cupolă. Și toți au militat, cu condeiu, prin știință și prin fapte concrete pentru realizarea aceluiași ideal. În comunicările rostite s-au subliniat gîndurile și concepțiile patriotice ale unor mari învățați și savanți, oameni de știință, academicieni din cele mai felurite domenii ale științei : Simion Mehedinți și Emil Racoviță, Ludovic Mrazec și Ion Simionescu, Constantin Hîrjeu și Grigore Crăiniceanu și mulți alții.

Se alătură acestora, cu întreaga lor credință și voință, istoricii, toți marii noștri istorici, membri ai Academiei. Kogălniceanu este acela ce aprecia uniunea drept cheia de boltă a întregului edificiu național. Animat de asemenea convingere nestrămutată, marele bărbat de stat și om de cultură este unul din arhitecții principali ai edificului național vreme de o jumătate de secol. Bogata lui minte și cuprinzătoarea sa inimă au îmbrățișat și susținut tot ce a fost mai de seamă în vederea realizării marelui ideal. Pe același drum pășeau și ceilalți academicieni ai vremii : Barițiu, patriotismul căruia și iubirea neamului său răsăreau la fiecare pas ; Hașdeu, care în mai multe rînduri, demonstra nu numai unitatea limbii, ci și a teritoriului locuit de poporul român. Concluzia acestor meditații este o pledoarie convingătoare pentru unitatea națională. „Moldova, Transilvania, Țara Românească nu există, există o singură Românie ; există un singur corp și o singură inimă, în care toți

nervii și toate suspinele se transmit, vibrînd“. Nu e greu de intuit cum au vibrat, la asemenea rostiri scrise, inimile acelor care se străduiau din răsuputeri, foloseau toate mijloacele, fățișe și tainice, pentru realizarea unirii pămîntului strămoșesc și a națiunii ce îl locuia. Cu atît mai mult cu cît erau gînduri așternute cu slove mari de unul din cei mai prestigioși și mai temuți oameni de știință ai vremii, bine cunoscut în toate țările europene.

Istoria românilor, marea sinteză a lui Xenopol, după cum mărturisește singur, e pătrunsă de la un capăt la celălalt de „jocul ascuns“ al iubirii de țară și de neam, care străbate „cu scînteile sau flăcările ei prin spuza gîndurilor“. Scînteile și flăcările izbucneau cu putere prin spuza gîndurilor, strălucind și luminînd calea ducătoare la marele scop : unirea spiritelor și inimilor, în vederea unirii politice a poporului român, asigurarea propășirii, independenței și fericirii lui.

Libertatea și unitatea națională erau demonstrate istoricește de N. Iorga prin numeroasele sale lucrări consacrate problemei, prin concluziile științifice ce se desprindeau din evoluția istorică. Gîndul cuprins în slova scrisă sau în cuvîntul rostit în diferite împrejurări a fost întregit de fapta cutezătoare : prezența sa atunci și acolo unde se hotărau îndrăznețele acțiunii, în România și în provinciile subjugate, curajos și neînfricat, drept și neîncovoiat.

Iubirea sinceră de adevăr și entuziasmul cald pentru trecutul poporului nostru a constituit călăuză nedespărțită a lui Ion Bogdan, potrivit cu propria-i mărturisire. Iar Pârvan, într-o caldă pledoarie, cerea ca școlarul să i se insuflă dragoste de neam, de moșie ; soldatului să i se lămurească datoria de a lupta pentru apărarea moșiei ce o păstrează de la părinți și pe care este dator să o lase neatinsă copiilor și nepoților săi. Marii noștri înaintași, în momente de răscruce semnează memoriul prin care se cerea intrarea României în război pentru desăvîrșirea unității statale și naționale.

Părerii, dorințe și gînduri personale, devenite colective prin înmănușchiera lor în gîndul și fapta Academiei însași. În numele acesteia rostea Xenopol, înainte cu două decenii de înfăptuirea Unirii, adevărul că „deși despărțiti politicește, toți românii se simt un singur suflet și corpul acestui suflet comun îl văd în mărețul așezămînt al Academiei Române“. Și tot în numele Academiei, în calitatea sa de vicepreședinte, rostea, în împrejurări dramatice pentru țară și popor, în 1916, Barbu Ștefănescu-Delavrancea cuvinte de simțită vibrație patriotică. Academia nu are ca obiectiv fundamental doar unitatea morală și culturală a românilor. Academia — primind în sînul ei reprezentanți din Transilvania — n-a încetat să vadă sub aceeași cupolă, de o jumătate de veac, imaginea virtuală a României. Academia a reușit prin activitatea sa culturală, științifică, națională să întretină flacăra unui patriotism integral, care nu recunoaște granițele artificiale ale României, ci, trecînd Carpații, a înfrățit în fapt pe cei care de drept erau frați. Îndemnul și încurajarea în acele zile de restriște erau adevărat balsam pentru inimile însîngerate. Delavrancea a știut așterne asemenea balsam tămăduitor, prin vorbe izvorîte din inima sa simțitoare și cugetul său curat. Un neam

nu piere prin siluire, ci numai prin abdicare. Și noi n-am abdicat. Noi n-am intrat în haosul acestui măcel pentru cuceriri. Noi nu vrem ce nu e al nostru, ci vrem unirea cu frații noștri din Ardeal.

Dorința fiind tot atât de fierbinte și voința de unire tot atât de puternică și la frații din Ardeal, ea s-a săvârșit la 1 Decembrie 1918. Dar nu numai prin dorința și voința Academiei și academicienilor. Fără energia mulțimilor n-ar fi fost numai greu, dar imposibil. Meritul Academiei și al reprezentanților ei cei mai de seamă este că au intuit și au înțeles această energie, și-au contopit-o pe a lor cu aceea a mulțimilor și, împreună și într-o unire cu acestea, au înfăptuit Unirea cea Mare.